

„Itt vagyunk a posztmodernben...”

Mihályi Gábor jutalomjátéka, kvodlibet

Mihályi Gábor: *A modernről a posztmodernig*
Bp., Új Világ, 1999. 302 p.

Az utóbbi időben meglehetősen szélessé vált a hazai, színházzal foglalkozó kiadványok palettája, így talán egyre kevesebb érvénnyel fogalmazhatóak meg olyan kérdések, amelyek az adott kötet megjelenésének szükségességét vitatják. Különös hangsúlyt kap ez a kijelentés, ha arra gondolunk, hogy minden véleményformálás csak saját elvárásainak rendszerében válhat adekváttá; valószínűleg teljes mértékben elfelejthetjük az olyan kiindulási alapokat, amelyek a színházi (de bármilyen más) fórum „közgondolkodásából”, érték-horizontjából próbálnak messzemenő következtetéseket levonni. Ettől függetlenül, vagy éppen ezért, egyre gyakrabban szembesülünk olyan munkákkal, amelyek igen eltérő gondolati sémák mentén közelítenek azonos területekhez.

Mihályi köteté egymáshoz lazán kapcsolódó színikritikák és színházról írt tanulmányok egyvelegének tekinthető, amelynek szerkesztési elveit nehéz követni. A négy fejezet valamelyest tagolja ugyan az általában elég rövid, az elmúlt húsz évben különböző folyóiratokban megjelent frásokat, a – nyilván utólag megalkotott – fejezetcímek azonban sokszor csak nagyon távoli kapcsolatban állnak az adott szövegek konkrét tartalmával. Ennek köszönhetően a könyv leginkább a személyes visszaemlékezés jellegét ölti, amelyben az egyedüli kohéziót a szerzőnek az olvasó által megteremtett személye biztosítja. Ez persze azt is jelenti, hogy a színházról vallottak paradox módon sokkal kevésbé konkrétan érthetőek a színházra, mint keletkezésük idejében.

Az első két fejezet (*A modern színház forradalma, Magyar színház európai mércével*), amely a kötet kétharmadát teszi ki, zömmel személyes élménybeszámolókat tartalmaz, amelyek akár érdekesek is lehettek a hetvenes-nyolcvanas évek bezárt

magyar értelmiségije számára, nekünk azonban már kevesebb újdonsággal bír Grotowski és Brook kísérleteinek leírása. Viszont azok a részletek, amelyek a konkrét élményt magyarázni, a jelenségeket rendszerezni próbálják teljesen idegen közelítésmódra engednek következtetni: az iskolai tankönyvek marxista irodalomszemléletére emlékeztető kategóriákkal és nyelvi megfogalmazásokkal vezetnek vissza a nagyon távolinak tetsző múltba. Kevés érdekességgel szolgálhat „az igazi Brecht” hús-vér valójának felrajzolása, főleg a baloldalhoz, a kommunista párthoz fűződő viszonyainak vagy „homoeotikus vágyainak” (23.) kontextusában. Ugyanígy nehézséget okoz az olyan kijelentésekkel való azonosulás is, mint „nem lehet elfogadni Artaud-nak azt a tételét, hogy az irodalmi színház elvesztette létjogosultságát, meghalt. Ezt Grotowski sem állítja.” (60.) A második, magyar színházzal foglalkozó fejezetben is viszonylag kevés olyan cikk található, amely ne veszítette volna el aktualitását, érdekesnek talán a kilencvenes évek közepén fellépő új rendezői generációról trottakat tarthatjuk, de „A trónkövetelők” című (Magyar Hírlap, 1997.) tanulmány nem tud felülemelkedni a fiatal rendezők megítélésének olyan dimenzióin, mint hogy valóságos problémákkal foglalkoznak-e, hogy valóban rendelkeznek-e azzal a „mondanivaló”-val, amely hangosnak ítélt belépőjüket alátámasztaná. A konkrét kritikákat, az azonos szerző egy évadban bemutatott előadásából levonható következtetéseket felmutató tanulmányokat egy meglehetősen személyes esszé zárja: Paál István nekrológja.

A harmadik fejezet címe (*Dráma és dramaturgia*) teoretikusabb megközelítésű frásokat ígér. Ezek közül az első a Veszprémi Egyetem szervezésében megtartott konferencián is elhangzott előadás, amely az abszurd dráma sajátosságait próbálja meg vázolni, elsősorban az abszurd világ-ábrázolás kontextusában, inkább konkrét szövegekre koncent-

rálva, semmint nagyobb ívű jelenségeket emelve ki ebből az irodalmi diskurzusokban is nehezen definiálható paradigmából. Bár az előadás címe az abszurd dráma tér- és idő-koordinátáinak vizsgálatát ígéri, a tanulmány csak konkrét szövegeken belül hoz, sokszor meglehetősen esetleges vagy éppen banális következtetéseket. (A *kopasz énekesnő* cselekménye egy polgári lakásban játszódik, ez a realistán megrajzolt helyszín biztosít keretet a szürreális abszurdnak, míg az idő a szürreális cselekmény ideje, s amely, a falon lévő óra ellenére, nem mérhető rendes kronométerrel, ez a szubjektív idő – állítja a 222. oldalon. Az, hogy a kijelentések nincsenek lehivatkozva – és nem csak a konkrét szerzők vagy iskolák konkrét terminusaira való utalásokat hiányoljuk, hanem a gondolatmenet gyakorlati végigvételét is – sokszor olyan mértékű zavart okoz, amely a megértést is lehetetlenné teszi, pontosabban csak evidenciákban, trivialisokban engedi magához az értelmezőt.)

Különös figyelmet érdemel *A nulla fokon túl*, *A posztmodern dráma és színház* című tanulmány, amely viszonylag nagyszámú lábjegyzeteivel formailag is elkülönül a többi írástól. Elsődleges cél itt talán a posztmodern stílusjegyeinek felsorolása, a modern stílussal szembeni megkülönböztethetősége volt, amelyet olyan szempontrendszerek mentén vélt megvalósíthatónak, mint a „modernekné lázadásával” szembeállítható posztmodern rezignáltság (?), vagy a „modernekné világ-jobbító szándékával” opponáló posztmodern elitizmus, amelyet a művek szűk értelmezői rétegéből következően magyaráz. A dialektikus megközelítésben a nyelvi játékokban megfogalmazódó következtetések értelemszerűen az objektívnek tekintett valóság jelenségeinek metaforájává is válnak, s válnak ezen jelenségek olyan egyszerűen modellálhatóvá, hogy a „modernekné” terminus által jelölt megközelítési módok ellentétére a „posztmodernekné” aktivitásában találunk rá. S így érthető, hogy olyan részgazságok válnak a posztmodern stílus (sic!) meghatározó jegyeivé, mint a fentebb említett elitizmus, amely igaz lehet ugyan a – Mihályi által gyakran emlegetett – Heiner Müller drámáira, de semmiképpen sem lehet a „posztmodernekné”-et jellemző momentum, hiszen jól tudjuk, hogy magának a fogalomnak a meghatározásakor többen az elit- és tömegkultúra különbségeinek eltűnéséről beszéltek (pl.: Leslie Fiedler: *Cross the Border – Close the Gap*). A tanulmány befejezése sem tűnik tarthatónak, mely szerint a mai kor a posztmodern elfogadatá-

sának kora, s amely éppen a be nem látható következmények miatt hasonlítható a modernség születésének vagy inkább kialakulásának folyamatához. (Csak zárójelben jegyezném meg, hogy egy hivatkozásban Fischer-Lichtét a „posztmodern irányzat szakértőjé”-nek nevezni legalábbis felületességre utal, s nem azért mert szerintünk Fischer-Lichte nem ért a „posztmodernhez”, hanem mert az ő munkásságát ennél sokkal határozottabban is meg lehetett volna nevezni.)

A kötet utolsó fejezete (*Egy írástudó dilemmái*) inkább közéleti írásokat tartalmaz. Ezek közül az első az irodalomtudomány jelenkori állapotáról értekezik. Mihályi érvelése – nézetünk szerint – itt is csak részjelenségekből következő részgazságok felmutatására elég; a posztmodern esztétikákat csak annak tekintetében támadja, amennyiben befogadás-orientáltságának köszönhetően kizárólag a szubjektív olvasatokban hisz szemben a hagyományos irodalomtörténet objektív (objektívizálható) megközelítésével. Újabb dialektikus ellentétpár, amelyet azért nem tarthatunk adekvátnak, mert a közelebbiről meg nem határozott „posztmodern esztétikák” éppen a szubjektivitás-objektivitás ellentétpáron túl emelkedve próbálják meg saját művészet-értelmező technikáikat megalkotni.

Az utolsó tanulmány (*Írástudók árulása és tanácsatlansága*) a közéleti szereplők erkölcsi kötelezettségvállalásáról, annak elhalasztásáról értekezik, hogy ez a közelet egyre bonyolultabb, egyre átláthatatlanabb helyzetében hogyan válik napjainkra teljesen megvalósíthatatlan célkitűzéssé. S az ebből eredő tanácsatlanság hogyan válik az „írástudók” erkölcsi felelősségének feloldhatatlan dilemmájává.

Mihályi Gábor kötete inkonzisztens szerkesztettségének, régen meghaladott premisszáinak, felületes ítéleteinek következtében az ezredvégi horizontból nem igen tekinthető többnek olyan egyvelegnél, amely leginkább a magyar színháztörténet adomázó, anekdotázó hagyományába illeszkedik. A fő probléma ugyanakkor az, hogy a kötetet befejező tanulmányok egészen más szellemiségben próbálnak meg érvényesülni, ami láthatólag nem megy. A nyelvi megfogalmazások gyakran az egyetemi szemináriumi dolgozatok szintjét sem érik el; s a hupiké borító, Ariel betűtípus, másfeles sortáv által teremtetett paratextuális megjelenés is a joviális szórakoztató irodalomhoz sorolja *A moderntől a posztmodernig* címet nagyzolva viselő kötetet.

Leposa Balázs